

**СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ «ВСЕСВІТУ»: ІЗ ВИСТУПУ
О. І. МИКИТЕНКА, ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА ЧАСОПИСУ
ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ВСЕСВІТ» У ЛЬВІВСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

20 ЛИСТОПАДА 2007 РОКУ

Олег Микитенко

Редакція журналу «Всесвіт»

(вул. М. Грушевського, 34/1, Київ, 01021)

Коротко описано про п'ятдесятирічну діяльність Київського журналу перекладної літератури «Всесвіт». Подано історію заснування видання та згадано перших письменників і перекладачів, що брали у цьому участь. Окреслено основні політичні умови та інші фактори, які впливали на вибір творів для перекладу за радянських часів. Також йдеться про твори, які з'явилися в українському перекладі після падіння цензури та за Незалежної України.

Ключові слова: «Всесвіт», переклад, цензура, часопис.

«Всесвіт» «народився», як відомо, 1925 року, хоча ідея створення журналу виникла ще за часів Української Народної Республіки. Виник задум заснувати журнал «Всесвіт» 1919 р. (а згодом у журналі «Книгар» з'явилася стаття приурочена новому виданню), але події того часу не сприяли реалізації цього плану, і журнал «Всесвіт» тоді не вийшов у світ. І тільки 1925 р., коли починалась т. зв. українізація, В. Еллан-Блакитний разом із М. Хвильовим і О. Довженком заснували журнал у Харкові. У січні 1925 р. вийшов перший номер «Всесвіту».

Тоді це був тонкий універсальний журнал, який видавали на 16-24-32 сторінках великого формату, з великою кількістю ілюстрацій. У часописі публікували два-три десятки оповідань зарубіжних письменників, нариси про

життя різних країн, статті про Україну. Так журнал «Всесвіт» розпочав свою діяльність.

Працівники журналу зазнавали репресій. Після трагічного самогубства М.Хвильового репресовано було майже всіх, хто очолював журнал після В. Еллана-Блакитного: Є. Касьяненко, О. Шумського, М. Ткача, Ф. Тарана. «Всесвіт» зазнавав тих історичних змін, які переживала вся країна.

Отже, «Всесвіт» 1925 року ще не вів тієї масштабної роботи, що розгорнулася в повоєнні роки. Він працював до 1934 р. – до того моменту, коли за часів сталінщини почали закривати багато журналів, зокрема українських. Потім настала епоха «великого терору».

«Всесвіт» відродився лише 1958 р. після смерті Сталіна. Тоді почали знову виникати журнали, які раніше було закрито. В «Освіті» почали тоді виходити «Иностранная литература» і «Вокруг света». Це були такі видання, з яких окремі нариси брав для себе перший редактор «Всесвіту» публіцист та прозаїк О. Полторацький. Він залишив не дуже позитивні спогади про себе, оскільки належав до такої частини української літератури, яка виступала проти національних поривів українських письменників. Проте саме він протягом 1958 – 1970 рр. очолював журнал і створив той «Всесвіт», який існує до цього часу. Поява часопису 1958 р. була не дуже простою, адже на це потрібна була ініціатива Спілки письменників, персонально М. Рильського, молодих письменників, які прийшли з фронту – О. Гончара, П. Загребельного, М. Збанацького. Усі письменники-фронтовики виступили на захист ідеї відродження журналу. Потрібні були консультації та дозволи всіх партій, звернення, листи.

«Всесвіт» почав виходити тиражем 7 000 примірників, а потім відразу набирив обертів. Появу журналу радо зустріли читачі, так само як і письменники, перекладачі. Журнал публікував художню літературу, публіцистичні, літературознавчі, мистецтвознавчі статті.

Поставали запитання щодо того, хто буде готувати журнал та де взяти фахівців, журналістів, які можуть його реалізувати. Перекладачами журналу стали випускники Київського державного університету.

Мені пощастило працювати у «Всесвіті» з самого початку його народження – з 1958 р. Мене запросили у квітні, а в липні ми випустили вже перший номер. У 1958 р. вийшло шість номерів «Всесвіту». Мої тодішні колеги були теж випускниками Київського університету. Зі старших колег був М. Упеник – заступник головного редактора, М. Лукаш – завідувач відділом поезії, Д. Затонський – завідувач відділом критики, Мар Пінчевський – літературний редактор – це була університетська молодь. А потім уже почали приходити туди такі молоді перекладачі, як Олександр Терех, Володимир Митрофанов, Микола Дмитренко, Ірина Шмарук (Галинська), Іван Лещенко, трохи пізніше Іван Білик та ін. Потроху комплектувалась бригада «Всесвіту». Ми почали друкувати художню літературу всіх країн, але була політична настанова, яку ми не могли обходити.

Твори письменників соціалістичного табору (тоді це називалося «країн народної демократії») повинні були складати половину публікацій художньої літератури. Із творів капіталістичного світу треба було шукати романи, повісті, оповідання, поезію тих письменників, які стояли на боці Радянського Союзу, нічим не порушували своєї легальності, і твори, які, за тодішніми кваліфікаціями, повинні були викривати зловісну суть капіталістичного світу.

Тільки пізніше, уже з великими труднощами нам пощастило опублікувати кілька творів, які виходили за рамки цієї літератури. Це були кілька оповідань, уривки з романів «Америка» і «Процес» Ф. Кафки у перекладі славного перекладача Євгена Поповича, який нещодавно відійшов від нас. Це була перша в Радянському Союзі публікація. До того Кафку знали як «страшного сім'янина», «страшного ворога реалізму» і т.д. Переклади супроводжувала стаття Д. Затонського «Франц Кафка, яким він був у дійсності», що пояснювала, чому нас цікавить творчість цього письменника.

З'явився роман німецького письменника В. Кеппена «Оранжерея» – твір, що характеризується новим ще тоді прийомом «потoku свідомості». Трохи пізніше опублікували переклади з Дж. Джойса у виконанні Олександра Тереха, який до цього часу працює в редакції. Так ми продовжували працювати аж до 1970 р.

У 1971 р. прийшов новий редактор – Дмитро Павличко. Період його роботи – 8 років – був періодом піднесення журналу. Павличко зробив так, щоб у журналі відводилось більше місця для художньої літератури. Сам формат журналу зменшився, але обсяг залишився той самий, і ми почали друкувати твори, яких раніше не було, обережно, з огляду на цензуру. Строга цензура існувала до 1989 р. Кожен номер скрупульозно перевіряли, а саме, підкреслювали окремі формулювання або імена, вимагали від редактора зняти з друку окремі твори.

Окрім цензури звичайної, поетичної, існував ще відділ культури ЦК партії, який теж контролював журнал. А також існував держкомітет, або головвидав, працівники якого теж вважали за потрібне здійснювати певний контроль над плануванням журналу. Це були «кайдани» для «Всесвіту».

За Д. Павличка з'явилися масштабні публікації, як-от твори письменників Латинської Америки: А. Карпент'єра, М. А. Астуріаса, Г. Гарсія-Маркеса, Ж. Амаду, Х. С. Пуїга, У. Константіно та ін. Вийшов славний переклад Маріо П'юзо «Хрещений батько». Тоді 1975 р. про цього письменника ніхто не чув, тому що цей роман описував життя американської мафії – дуже виразно, дуже колоритно, – і показував злиття мафії з певними правлячими колами. Публікація роману викликала страшену реакцію – виклики в ЦК партії на розмову «на килим», обговорення в партії, критика, статті в газетах. Але цей роман дуже зацікавив читачів. Через 15 років ми опублікували його продовження під назвою «Останній дон» Маріо П'юзо, де вже показано, як колишні мафіозі стають членами сенату, шанованими людьми в Америці.

Під дуже великим тиском Д. Павличка примусили піти з журналу. Це сталося 1978 р. Разом із ним звільнили з роботи ще 5-7 працівників «Всесвіту», серед них: В. Скуратівського, М. Москаленка, І. Білика, В. Шовкуна... Причиною стало те, що лінія журналу не відповідала керівним ідеологічним, інститутським засадам. Замість Д. Павличка прийшов В. Коротич, що очолював журнал теж 8 років – до 1986 р. За цей час значно посилилась публіцистичність журналу. Коротич вимагав боротися з буржуазною ідеологією, з українським буржуазним націоналізмом і т.д. Випустили навіть

спеціальний контрпропагандистський номер. У 1986 р. сталася Чорнобильська катастрофа, відбувалися катаклізми в нашому суспільстві. Тоді В. Коротича запросили в Москву, в журнал «Огонек». При Д. Павличкові і В. Коротичу я був заступником головного редактора. У 1986 р. мене обрали головним редактором. А в 2007 р. я перейшов на статус шеф-редактора, а головним редактором став мій син Юрій Микитенко – доктор наук грецької та української філології. Він має певну підготовку для того, щоб очолити цей журнал, і ми працюємо разом.

Починаючи з 1988 р., коли впала цензура, перед нами відкрилися найширші обрії світової літератури. Вже ніхто не говорить: «Ах, це католицька література, а це не реалістична, а це література з негативними рисами...» і т.д. Перед нами відкрилася вся література, і почали з'являтися імена: Сальвадор Далі, Марк Шагал, Рене Магніт, Т. С. Еліот, С. Беккет, трохи пізніше Р. Конквест, А. Камю і т.д., тобто заборонені раніше імена. Було багато славних публікацій.

Тираж журналу сягнув 760 000 примірників. Молодь, інтелігенція, науковці, студенти, учителі, лікарі вважали своїм обов'язком читати «Всесвіт». Він справді відкривав очі на Європейський світ, сприяв формуванню зовсім нового мислення, тому було дуже боляче, коли зі здобуттям Незалежності України з'явилися раптом такі негативні риси, як інфляція, що сягала кількох тисяч процентів. Журнал коштував по мільйону гривень у ті роки. Відповідно, відпадали цілі категорії читачів, а саме, студентство, інтелігенція – наша основа. Власне тому зараз люди віком 18-20-25 років не мають уявлення про «Всесвіт», вони не знають, що це таке, для чого ця назва. Наш тираж із 760 000 прим. впав до 2 000 прим. сьогодні. Ми випускаємо здвоєні номери кілька років поспіль.

Зі старих працівників «Всесвіту» залишились лише І. Білик, О. Терех, Д. Затонський, В. Скуратівський, П. Загребельний, В. Шовкун. Склад редакції почав омолоджуватись. Ми дуже раді новим, молодим силам. Однією з них є Галина Грабовська (перекладач з іспанської та англійської мов), яка стала нашим повноважним Львівським представником, Дмитро Дроздовський

(перекладач англійських поетів) – завідуючий відділом критики і публіцистики, який цього року закінчує Києво-Могилянську академію (до того цей відділ очолювали Дмитро Затонський, Кіра Шахова, Мар Пінчевський, Микола Рябчик, Михайло Москаленко). Дмитро Дроздовський зробив надзвичайно цікаву, потрібну для «Всесвіту» справу, бо з минулого року почав контактувати із сучасними письменниками різних країн, брати у них інтерв'ю і друкувати їх на сторінках журналу.

Ми видали бібліографічний покажчик «Всесвіт» у ХХ сторіччі» 2004 р., що дає якнайповнішу картину роботи журналу протягом 1925 – 2000 рр. Розділ 1 вміщує бібліографію художньої літератури та фольклору у перекладах за країнами. Надзвичайно інформативними є допоміжні покажчики, з яких дізнаємося про авторів художніх, літературно-критичних, мистецтвознавчих, наукових та публіцистичних творів, імена перекладачів та мови, з яких вони перекладали; перелік спеціальних тематичних номерів «Всесвіту». До того ж, покажчик закінчується статтею «Феномен «Всесвіту»», що детально розповідає історію журналу.

Останніми роками надруковано чимало цікавих публікацій. Наприклад, твір австрійської письменниці Ельфріди Єлінек «Піаністка» з німецької переклали Олександр та Ольга Плеваки; роман південно-африканського письменника Джона Максвела Кеці «Молодість» у перекладі І. Яндоли; роман турецького письменника Орхана Памука «Мене називають червоним» у перекладі О. Кульчинського.

Через деякий час ці автори одержали Нобелівську премію з літератури, а це доказ того, що журнал відбирає влучні, цікаві, масштабні твори світової літератури.

Серед інших творів – роман польської письменниці Ольги Токарчук «Правік та інші часи» у перекладі І. Пізнюка; роман італійця Малапарте Курціо «Бал в Кремлі» у перекладі Ю. Педана – про 20-ті роки, про Кремлівських верховодів; роман Е. Хемінгуея «Марево» у перекладі І. Яндоли – посмертна публікація невідомого роману, в якому Е. Хемінгуей розшифровує свою біографію, де прямо розповідається про самого автора і його дружину, і про

роботу Хемінгуея як працівника служб Британії; роман Г. Г. Маркеса «Записки з моїми сумними курвами» в перекладі Г. Грабовської (Маркес наполягав на такому формулюванні назви); Дороті Даннет «Встановлення» – великий роман британської авторки про часи XVI сторіччя (якщо в нього вчитатися, то бачиш як народжувався капіталізм); А. Камю «Щаслива смерть» у перекладі Г. Філіпчука. А також твір Діно Буцатті «Татарська пустеля» – італійський роман у перекладі Ю. Педана.

Акріві Папалександрату-Лімберопулу «Голі з руками в кишенях» з новогрецької переклала О. Мартишева. Ден Браун «Код да Вінчі» в перекладі В.Шовкуна з'явився паралельно з перекладом А. Кам'янець у Харкові.

Серед тематичних випусків – «Всесвіт» №9/10, 2006, який повністю присвячений угорській літературі. Там можна прочитати роман Петера Естергазі «*Harmonia caelestis*» – твір про страшну історію угорського народу.

І от «Всесвіт» підійшов до 2007 р.... Що ми надрукували у 2007 р.? Із прози – це роман сербського письменника Давида Албахарі «Снігова людина» у перекладі О. Кривоніс, п'єсу-монолог Александро Баррікко «Новеченто», що представляє італійську новітню літературу в перекладі Романа Скакуна; роман норвезького автора Йона Фоссе «Ранок та вечір»; роман Гертруди Стайн «Меланкта» у перекладі Н. Богині (ще в 30-ті роки на твори “незручної” письменниці було “навішано” етикетку “нечитабельно” з усіма відповідними наслідками); добірка оповідань Адольфо Біой Касареса у перекладі Г. Грабовської та багато іншого.

Зазначимо, що випускники та працівники Львівського національного університету імені Івана Франка завжди відігравали неабияку роль у роботі журналу.

Протягом 1970 – 80-х рр. могутнім струменем до видання журналу долучились перекладачі з Галичини (Львова, Івано-Франківська, Калуша), Закарпаття, Буковини. Це була могутня підтримка тоді і навіть тепер. Зупинюся на перекладачах зі Львова. Передусім, це класики, ті, хто працював, і ті, що досі працюють у стінах Львівського університету – Йосип Кобів (останній переклад Айнгарда «Життя Карла Великого» опубліковано у

«Всесвіті» 2006 р.), Юрій Мушак, Віталій Маслюк. Андрій Содомора подарував журналові Аристофана, Проперція, Тібулла, Овідія, Горація. Львівські перекладачі підготували за ці роки майже всю добірку давньогрецьких та римських авторів.

Варто наголосити на тому, що Львівський університет є видатним центром сходознавства. Такі славні перекладачі, як Ярема Полотнюк, Роман Гамада, Микола Ільницький, перекладають з арабської, перської, фарсі, санскриту.

У Львові працюють перекладачі з інших мов: Роман Лубківський – активний перекладач зі словацької й чеської; Юрій Винничук – з давньоірландської, польської, чеської; Юрій Андрухович – з німецької і польської; Мар'яна Прокопович – з італійської та англійської; Ярема Кравець, Роман Осадчук – з французької; Ярослав Довгополий – з датської, нідерландської, норвезької.

У Львівському університеті працює кафедра перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура, яку очолює проф. Роксолана Зорівчак – автор багатьох перекладознавчих розвідок у «Всесвіті». Під її керівництвом кафедра активно досліджує перекладацьку спадщину великих перекладачів – Г. Кочура, М. Лукаша, М. Зерова. Крім того, до нас надходить безліч перекладознавчих статей молодих дослідників з кафедри та з університету загалом. Щиро вдячні завідувачеві кафедри за величезну роботу. Здається, що центр перекладознавства перемістився вже до Львова.

Отож запрошуємо студентів Львівського університету, які вивчають іноземні мови (слов'янські, романо-германські, східні) і які відчувають внутрішній порив до роботи перекладача, спробувати свої сили в художньому перекладі. Ми раді бачити їхні переклади на сторінках «Всесвіту», якщо переклад буде апробовано.

Дуже вдячний за ту теплу зустріч, за ті слова, які промовляли на адресу «Всесвіту». Якщо вже згадувати Великого Франка, то скажу його словами: «Я належу до тих людей, які своєю працею зводять будівлю культури, але чиї імена не пишуться на фронтонах цієї будівлі». Так само можуть сказати ті, хто

працював і працює у журналі. Ми всі прекрасно розуміємо націєтворче значення художнього перекладу. Художній переклад доносить до нас, до України твори і думки письменників усього світу. Здобутки в галузі перекладу стверджують нашу націю у світі, і ми свідомі цього.

**THROUGH THE HISTORY OF THE VSESVIT MONTHLY:
AN EXTRACT FROM THE SPEECH BY OLEH MYKYTENKO, THE
VSESVIT FOREIGN LITERATURE JOURNAL EDITOR-IN-CHIEF AT THE
IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY IN LVIV, NOVEMBER 20, 2007**

Oleh Mykytenko

The “Vsesvit” Editorial Board

(34/1, M. Grushevskiy St., Kyiv, 01021)

The speech covers the *Vsesvit* monthly activity as a translated literature publication within the 50-year span. It throws some light on the history of its creation as well as mentions the first writers and translators who participated in it. It also outlines the major political conditions and other factors which influenced the choice of works to be translated in the Soviet times. Moreover, the author mentions the major works from World literature translated into Ukrainian after abolishing the Soviet censorship as well as those published in the independent state.

Key words: «Vsesvit», translation, censorship, periodical.

**СТРАНИЦАМИ ИСТОРИИ «ВСЕСВИТА»: ИЗ ВЫСТУПЛЕНИЯ
О. И. МИКИТЕНКО, ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА ИЗДАНИЯ
ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ «ВСЕСВИТ», ВО ЛЬВОВСКОМ
НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ИМЕНИ ИВАНА ФРАНКО
20 НОЯБРЯ 2007 ГОДА**

Олег Микитенко

Редакция журнала «Всесвит»

(ул. М. Грушевского, 34/1, Киев, 01021)

Вкратце изложена пятидесятилетняя деятельность журнала переводной литературы «Всесвіт». Представлена история создания издания и первых писателей и переводчиков, которые принимали в этом участие. Выделены главные политические условия и другие факторы, которые влияли на отбор произведений для перевода в советское время. Также речь идет о произведениях, переведенных на украинский язык после падения цензуры и во время Независимой Украины.

Ключевые слова: «Всесвіт», перевод, цензура, периодическое издание.

Стаття надійшла до редколегії 20. 12. 2009

Прийнята до друку 22. 01. 2010